TİRYAKİ G., **Bankacılık Sektöründe -Basel Sermaye Uzlaşıları- Sermaye Yeterliliği Standart Rasyosu Gerçekten Yeterli Midir? Kaldıraç Oranı'na ve Daha Güçlü Bir Bankacılık Düzenleme Çerçevesine İlişkin Değerlendirmeler,** Vergi Dünyası Dergisi, 347. Sayı, Temmuz 2010, sf. 118 – 122

BANKACILIK SEKTÖRÜNDE - BASEL SERMAYE UZLAŞILARI - SERMAYE YETERLİLİĞİ STANDART RASYOSU GERÇEKTEN YETERLİ MİDİR? KALDIRAÇ ORANI'NA VE DAHA GÜÇLÜ BİR BANKACILIK DÜZENLEME ÇERÇEVESİNE İLİŞKİN DEĞERLENDİRMELER

Göksel TİRYAKİ
Bankalar Yeminli Başmurakıbı

ÖZET

24-25 Eylül 2009 tarihinde ABD'nin Pittsburgh şehrinde yapılan G-20 toplantısı sonucunda yayımlanan Bildiri'de Basel II'nin risk odaklı yaklaşımına ilave olarak finansal kuruluşlar için yeni bir "Kaldıraç Oranı"ndan bahsedilmiş, böylece finansal kuruluşların daha güçlü bir sermaye yapısını kavuşmasının hedeflendiği belirtilmiştir. Fakat bu tür bir rasyonun uygulanması bakımından, Basel II'ye uyum ve küresel ölçekte yeknesaklığın sağlanması için ülkeler arasındaki muhasebesel farklılıkların ortadan kaldırılması önemli birer unsur olarak görülmekdir. Öte yandan, sadece "Kaldıraç Oranı"nın uygulanması ile Basel II'ye (dolayısıyla Sermaye Yeterliliği Standart Rasyosu'na) yönelik eleştirilerin ortadan kalkması ve finansal kurumların daha güçlü bir düzenleme çerçevesinde faaliyet göstermesi beklenemeyecek, ancak finansal kuruluşlar için ilave bir "emniyet sübabı" oluşturulmuş olacaktır.

Anahtar Kelimeler: Bankacılık Düzenlemeleri, Basel Sermaye Uzlaşıları, Sermaye Yeterliliği, Kaldıraç Oranı

1.Giriş

Günümüzde bankaların uymakla yükümlü oldukları çok sayıda kural, sınırlama ve oran bulunmaktadır. Bu oranlar arasında özellikle Sermaye Yeterliliği Standart Rasyosu'na (SYSR) gerek uluslararası alanda kabul görmesi ve gerekse belli ölçüde riske duyarlı olarak hesaplanması nedenleriyle son derece önem atfedilmektedir. Ayrıca, Basel I ve II kurallarının temelini de SYSR oluşturmaktadır. Dolayısıyla SYSR, bankaların mali ve sermaye yapılarının gücü açısından hem bankacılık otoritesinin hem de kamuoyunun yakından takip ettiği bir orandır.

Ancak 2008'de tüm dünyayı etkisi altına alan küresel kriz ile birlikte bankacılık düzenlemelerin durumu ve yeterliliği tartışılmaya başlanmıştır. Şüphesiz bu noktada üzerinde önemle durulacak bir husus da SYSR düzenlemelerinin mevcut durumu ve yeterliliği olmakta ve olacaktır. Nitekim 24-25 Eylül 2009 tarihinde ABD'nin Pittsburgh şehrinde yapılan G-20 toplantısı sonucunda yayımlanan Bildiri'de finansal kuruluşlar için yeni bir "Kaldıraç Oranı"ndan bahsedilmiştir. İşte bu çalışmada bankacılık sektöründe daha etkin ve güçlü bir düzenleme çerçevesi için SYSR'nin (Basel Sermaye Uzlaşıları) yeterliliği ve "Kaldıraç Oranı"nın uygulanması konusunda değerlendirmelerde bulunulacaktır.

Dr. Göksel Tiryaki'nin, 2010 yılında yayımlanan "Bankacılık Sektöründe - Basel Sermaye Uzlaşıları - Sermaye Yeterliliği Standart Rasyosu Gerçekten Yeterli Midir? Kaldıraç Oranı'na ve Daha Güçlü Bir Bankacılık Düzenleme Çerçevesine İlişkin Değerlendirmeler" makalesidir.

2.Sermaye Yeterliliği Standart Rasyosu

SYSR'nin esas kaynağı Basel Bankacılık Denetim Komitesi'nin yayımlamış olduğu Basel I Sermaye Uzlaşısı'dır. Basel I Uzlaşısı, 1988 yılında yayımlandıktan sonra 1995 yılındaki değişiklik ile türev ürünler açısından standart yeniden ele alınmış ve 1996 yılında ise piyasa riski Basel I'e dâhil edilmiştir. Basel I'in eksikliklerini gidermek ve edinilen tecrübelerden faydalanmak amacıyla, Basel Bankacılık Denetim Komitesi Haziran 1999 yılında yeni bir sermaye uzlaşısı için müzakerelere başlamıştır. Komite çalışmalarını 2004 yılında tamamlamış ve taslak metni 2007 sonuna kadar tartışmaya açmıştır. Böylece, temel noktasını varlıkların riske duyarlılığı oluşturan Yeni Sermaye Uzlaşısı veya Basel II yayımlanmıştır.[1]

Ülkemizde uygulanmakta olan mer'i SYSR'nin ana esasları ise 5411 sayılı Bankacılık Kanunu'na istinaden çıkarılan iki Yönetmelikle belirlenmektedir. Bunlar; 1 Kasım 2006 tarihli Resmi Gazete'de yayımlanmış Bankaların Özkaynaklarına İlişkin Yönetmelik ile Bankaların Sermaye Yeterliliğinin Ölçülmesine ve Değerlendirilmesine İlişkin Yönetmelik'tir. Söz konusu Yönetmelikler daha sonra yayımlanan düzenlemeler ile kısmi değişikliklere uğramakla beraber, ana çatı varlığını korumaktadır. Bankaların Özkaynaklarına İlişkin Yönetmelik ile bankaların gerek Bankacılık Kanunu'ndaki yasal sınırları takip ederken uygulayacağı ve gerekse çıkarılan muhtelif rasyolarda kullanacağı yasal özkaynak tutarının hesaplanmasına ilişkin usul ve esaslarının belirlenmesi amaçlanmıştır.[2]

Bu çerçevede, anılan Yönetmelikte bankaların hesaplayacakları ana sermaye, katkı sermaye, üçüncü kuşak sermaye, birincil sermaye benzeri borçlar ve ikincil sermaye benzeri borçların kapsamı belirlenirken, bu tutarlardan yapılacak indirimler de detaylı olarak belirlenmiştir. Böylece bankaların SYSR hesaplamasında kullanacakları yasal özkaynak tutarına ulaşılmaktadır. Bir anlamda SYSR'nin pay kısmı bu şekilde hesaplanmaktadır.

SYSR'nin payda kısmı ise Bankaların Sermaye Yeterliliğinin Ölçülmesine ve Değerlendirilmesine İlişkin Yönetmelik ile bu Yönetmeliğe ilişkin çıkarılan alt düzenlemeler çerçevesinde hesaplanmaktadır. Söz konusu Yönetmelik ve Tebliğlerde SYSR'nin hesaplanma sürecinde dikkate alınacak bilânço içi ve dışı riskli varlıkların tasnif ve ağırlıklarına ilişkin detaylı bilgiler yer almaktadır. Dolayısıyla bu çalışmada SYSR'nin hesaplanmasına ilişkin olarak ilgili düzenlemelerde bulunan detaylı bilgilerin tekrarlanması yoluna gidilmemiştir. Merak edenler açısından konuya ilişkin tüm ayrıntılar yukarıda sözünü ettiğimiz iki Yönetmelik temelindeki alt düzenlemelerde hükme bağlanmıştır.[3]

Mevzuatımıza göre, iki farklı Yönetmelik çerçevesinde hesaplanan sermaye ve risk ağırlıklı varlıklar birbirlerine oranlanmak suretiyle asgari bir SYSR bulunmaktadır. Bu oran mer'i mevzuatımıza göre en az % 8 şeklindedir. Her ne kadar bazı özellikli işlemler için bankalar için Yönetmeliklerde % 12 sermaye yeterliliği öngörülmüşse de yasal oran % 8

---

[1] Göksel TİRYAKİ, Küresel Bankacılık Düzenlemelerinde Yeni Dönem, Active Dergisi, 2009, Sayı 60 http://www.makalem.com/Search/ArticleDetails.asp?nARTICLE_id=4770 (13.05.2010)
[2] 1 Kasım 2006 tarihli Resmi Gazete'de yayımlanmış Bankaların Özkaynaklarına İlişkin Yönetmelik
[3] 1 Kasım 2006 tarihli Resmi Gazete'de yayımlanmış Bankaların Sermaye Yeterliliğinin Ölçülmesine ve Değerlendirilmesine İlişkin Yönetmelik

olarak belirlenmiştir. Buna göre bankalar her 100 birim riskli varlıkları için en az 8 birim yasal özkaynak bulundurmakla yükümlü tutulmuştur.

Ülkemizde ve dünyanın pek çok ülkesinde henüz Basel II kuralları tam olarak uygulamaya başlanmadığından, cari SYSR düzenlemeleri daha çok 1996 yılında önemli bir değişiklik geçiren Basel I kurallarından mülhemdir. Yayımlandığı tarihlerden itibaren Basel sermaye uzlaşıları yoğun eleştirilere uğramıştır. Bu nedenle ülkemizde uygulanmakta olan SYSR'nin yeterliliği konusunda, öncelikle Basel sermaye uzlaşılarına yapılan eleştirilerin dikkate alınmasında fayda bulunmaktadır.

3.Basel Sermaye Uzlaşılarına Yönelik Eleştiriler

1980'li yıllarda uluslararası sermayenin dünya çapında hareketlenmesine hız vermesi küresel ölçekte bir takım ihtiyaçları gündeme de getirmiştir. Bu gereksinimlerden birisi de hiç şüphesiz uluslararası piyasalarda iş ve işlem yapan bankaların daha rekabetçi bir ortamda faaliyet göstermeleridir. Farklı ülkelerin birbirlerinden değişik bankacılık düzenlemelerine sahip olmaları bu ülkeler arasında düzenleme arbitrajına (regulatory arbitrage) neden olabilecektir. Böylece bankalar arasında faaliyet gösterdikleri hukuki çevreye göre haksız rekabetlerin oluşmasına ve bankacılık faaliyetlerin daha gevşek düzenlemelerin bulunduğu ülkelerde yoğunlaşmasına sebep olunabilecektir. Bu durum, hem bankacılık sektörünün küresel ölçekte adil bir şekilde gelişememesine hem de bazı ülkelerin avantajlı duruma gelmesine yol açabilecektir.

Bu çekinceler temelinde, uluslararası bankacılık faaliyetleri için küresel bazda uygulanabilecek ortak bir düzenleme çerçevesinin oluşturulması ve bu alanda etkili olan tüm ülkelerde uygulanmaya başlanması amacıyla Uluslararası Ödemeler Bankası (Bank for International Settlements) bünyesinde oluşturulan Basel Bankacılık Denetim Komitesi tarafından Basel I Sermaye Uzlaşısı 1988 yılında yayımlanmıştır.

Basel I, her ne kadar uluslararası aktif bankalar için tasarlanmış bir düzenleme çerçevesi olmak ile birlikte, yayımlandıktan sonra dünya çapında geniş bir teveccüh görmüştür. Çok sayıda ülkede temel bankacılık düzenlemesi olarak Basel I'i uyarlamak suretiyle uygulanmış ve uygulamaktadır. Zaman içerisinde gerek bankacılık sektörünün kat ettiği merhaleler ve gerekse risk yönetimi konusunda edinilen tecrübe ve bilgi birikimi nedeniyle, Basel I'in yeterliliği sorgulanmaya başlanmış ve Basel II'ye giden yol açılmıştır.

The Johns Hopkins Üniversitesi'nden Bryan J. Balin, Basel I'in uygulamaya başlandığı dönem için çığır açıcı nitelikte bir düzenleme olduğunu, ancak daha çok ülkeler arasında bankacılık düzenlemelerinin uyumlu olmasına ve G-10 ülkeleri arasında ve dünyada uluslararası bankacılığın büyümesine odaklandığını vurgulamıştır. Ayrıca, Basel I'in kısıtlı düzenleme alanının ve gayet genellemeci dilinin bankaların bu düzenlemelerin yorumlanmasında aşırıya kaçmasına ve daha az sermaye düzeyi ile aşırı ve uygun olmayan riskleri almasına neden olduğunu söylemektedir.[4]

[4] Bryan J. BALIN Basel I, Basel II, and Emerging Markets: A Nontechnical Analysis https://www.policyarchive.org/handle/10207/11484# (13.05.2010)

İlk olarak 2004 yılında yayımlanan Basel II Sermaye Uzlaşısı ise esas olarak Basel I'in eksikliklerinden hareketle oluşturulmuştur. Dolayısıyla bu durum Basel kurallarının da gelişmeye muhtaç yapısını açık bir şekilde yansıtmaktadır. Basel I'in riske duyarlılık konusunda yeterince hassas olmaması ve tüm bankaları aynı bakış açısı ve standardize edilmiş yöntemle değerlendirmesi Basel II'ye giden sürecin önünü açmıştır. Bu nedenle günümüzde Basel kurallarına yöneltilen eleştirilerin Basel II üzerinden yapılması gayet makuldür.

Uluslararası Ödemeler Bankası'nın Eski Genel Müdürü Andrew Crockett 13 Şubat 2003 tarihinde yaptığı bir konuşmada Basel II'ye ilişkin eleştirileri beş başlık altında toplamıştır.[5] Bunlar; aşırı karmaşıklık (kompleks), ekonomik döngü ile paralel hareketi güçlendirmek (pro-cyclicality), kredi derecelendirme şirketlerinin değerlendirmelerine aşırı bağlılık, küçük ve orta ölçekli işletmeleri cezalandırması ve gelişmekte olan ülkelerin özel durumlarının yeterince dikkate alınmaması şeklindedir.

Basel II'nin aşırı karmaşık olduğu yönündeki eleştiriler en sık karşılaşılan olumsuz görüştür. ABD'de bankacılık otoritelerinden birisi olan OCC'nin eski başkanlarından John D. Hawke, ekleri hariç yaklaşık dört yüz sayfa olan Basel II için "kendisini var eden nedenlerin ötesinde karmaşık" nitelemesinde bulunmuştur.[6] Basel II'nin getirdiği yeniliklerin aşırı sofistike değişiklikler olduğu da bir başka noktayı oluşturmaktadır. Aşırı karmaşıklığın ve sofistikeliğin sadece bankaların bu kurallara uyması için söz konusu olmadığı, aynı zamanda denetim otoritelerinin de banka denetimleri konusunda sıkıntı yaşabileceği ileri sürülmektedir. Ayrıca, sorunun sadece teknik bir konu olmadığı bazı kavramsal problemlerin de mevcut olduğu Carvalho tarafından ifade edilmiştir. Örneğin kredi riskinin değerlendirilmesinde önemli bir kavram olan temerrüt ihtimalinin (probability of default) gözlemlenemeyen bir değişken olması nedeniyle tespitinin güç olduğunu, mesela banka tarafından döndürülen (rollover) bir kredide bu ihtimalin nasıl ve ne zaman belirleneceğinin ciddi bir mesele olduğunu anlatmaktadır.[7]

Yine, Boston College'dan Edward J. Kane Basel II'yi meydana getiren üç yapısal bloğun aslında eşit ağırlığa sahip olmadığını ifade etmiştir. Basel II'de bankaların sermaye yeterliliğinin analiz edildiği birinci yapısal bloğun, denetim otoritelerinin ve kamuya yapılan açıklamaların düzenlendiği ikinci ve üçüncü yapısal bloklardan daha fazla ağırlığa sahip olduğu, ikinci ve üçüncü yapısal blokların sermaye uzlaşısı sırasında yapılan müzakereler ile önemli oranda ağırlığını ve etkisini yitirdiğini vurgulamaktadır.[8] Dolayısıyla, Basel II Sermaye Uzlaşısı'nın birinci yapısal bloğunun daha sofistike olduğu genel olarak kabul görmektedir.

Nitekim Uluslararası Ödemeler Bankası'nın Eski Genel Müdürü Andrew Crockett de yukarıda sözünü ettiğimiz konuşması sırasında, bu karmaşıklık sorununa bankacılığın bizatihi kendisini referans göstererek cevap vermiştir. Crockett, bankacılığın kendisinin kompleks olduğunu ve risk yönetiminin yüksek derecede sofistike bir konu olduğunu vurgulayarak, Basel I'in tüm kredileri aynı risk ağırlığına tabi tutan anlayışının çok gerçekçi olmadığını,

---

[5] http://www.bis.org/speeches/sp030213.htm (13.05.2010)
[6] Bryan J. BALIN, a.g.e.
[7] Fernando J. Cardim De Carvalho, Basel II: A Critical Assessment, March 2005 http://www.ie.ufrj.br/eventos/seminarios/pesquisa/basel_ii_a_critical_assessment.pdf (13.05.2010)
[8] Edward J. Kane, Basel II: A Contracting Perspective, August 2007 http://www2.bc.edu/~kaneeb/ (13.05.2010)

bankaların sermaye gereksinimlerinin risk düzeyleri ile ilişkilendirilmesi halinde ise ortaya karmaşık bir yapının çıktığını ve basitlik ile artan riske duyarlılığın birbirine paralel olmadığını ifade etmiştir. Öte yandan, daha geleneksel ve karmaşık olmayan işlemler yapan bankalar için sermaye rasyosu hesaplamak amacıyla Basel II bünyesinde standart yaklaşımın yer aldığını, isteyen bankaların sofistike yaklaşımlar yerine bu standart hesaplamayı kullanabileceğini belirtmiştir.[9]

Bu noktada ülkemizde uygulanmakta olan SYSR'nin de çok karmaşık ve sofistike bir form olmadığını kabul etmek gerekmektedir. Sadece bahis konusu formun çok detaylı bilgiler içerdiğini ve doğrudan bankanın muhasebe kayıt ve mali raporlama sisteminin yeterlilik ve güvenirliğine bağlı olduğunu belirtmekte fayda bulunmaktadır. Dolayısıyla, SYSR formlarının hazırlanmasının ve kontrolünün titizlikle yapılması önemli olmak ile birlikte, tek başına bu formlar sonucunda ulaşılan rasyonun düzeyinden hareketle, bankaların sermaye yeterliliği ve mali bünyesi açısından değerlendirme yapmak kanaatimizce biraz iddialı olacaktır. Bu nedenle mevzuatımızda, SYSR dışında başka rasyo ve sınırlamalara da yer verilmek suretiyle farklı açılardan bankaların mali bünye yeterliliklerinin analizi yapılmaktadır. Bunlardan özellikle yabancı para net genel pozisyon oranı ile likidite rasyoları en önemli kontrol noktalarındandır. Ayrıca, Bankacılık Kanunu ile ilgili alt düzenlemelerde öngörülen kredi ve iştirak gibi muhtelif sınırlama ve yasaklar da söz konusu oranlar çerçevesinde yapılan analizlere yardımcı olmaktadır.

Fakat 2008 yılında küresel ölçekte yaşanan finansal kriz mevcut düzenlemelerin yeterliliğini bir kez daha dünyanın gündemine getirmiştir. Özellikle yeni bir "Kaldıraç Oranı" tartışmaların odağında bulunmaktadır. Zira bu krizin en önemli nedenlerinden birisinin finansal kuruluşların yüksek kaldıraç oranları ile üstlendikleri aşırı riskler olduğu genelde kabul görmektedir. Örneğin İsviçre Merkez Bankası Başkan Yardımcıları'ndan Philipp M. Hildebrand, uluslararası piyasalarda önemli rol oynayan iki İsviçre bankasının yüksek sermaye yeterliliklerine rağmen finansal krizden çok etkilendiklerini ve bu kurumların çok yüksek kaldıraç oranları ile çalıştıklarını belirtmektedir.[10]

4.Yeni Bir "Kaldıraç" Rasyosu

Bir işletmenin genel olarak borçluluk ve ödeme gücünü ölçmek için finansal analizlerde kullanılan "solvabilite rasyosu" zaten bilenen ve kullanılan bir orandır. Hakeza gerek 1936 tarihli 2999 sayılı Bankalar Kanunu'nun ve gerekse 1958 tarihli 7129 sayılı Bankalar Kanunu'nun 28 nci maddeleri bir banka tarafından toplanabilecek tasarruf mevduatının üst sınırını belirlemek suretiyle, bir anlamda bankaların toplam yükümlülüklerini mevcut sermayeleri ile ilişkilendirmiştir. Dolayısıyla günümüzde Kaldıraç Oranı olarak ifadesini bulan ve aslında finansal kuruluşların üstlenecekleri toplam yükümlülüklere bir sınır getirmeyi hedefleyen düşünce ülkemiz açısından çok da yeni bir söylem değildir. Geçmişte belli ölçüde kanuni metinlerde yer almış ve uygulama alanı bulmuştur.

[9] http://www.bis.org/speeches/sp030213.htm (13.05.2010)
[10] Philipp M. Hildebrand, Is Basel II Enough? The Benefits of a Leverage Ratio, Financial Group Lecture, London School of Economics, 2008 London http://www.snb.ch/en/mmr/speeches/id/ref_20081215_pmh (13.05.2010)

Günümüzde ise Kaldıraç Oranı, özellikle ABD ve Kanada'da uygulanmakta ve İsviçre'de 2013 yılında uygulanması hedeflenmektedir.[11] Öte yandan farklı ülkelerde uygulanmakta olan Kaldıraç Oranı'nda ortak bir çerçeve bulunmamakta, her ülke Basel II kurallarına ilave olarak, Kaldıraç Oranı ile hem birinci kuşak sermaye (Tier 1) denilen bankaların esas sermayelerini oluşturan kaynakların bilânço içindeki ağırlığının çok düşmesini hem de banka bilânçolarının ölçüsüz büyümesini engellemeye çalışmaktadır.

Kaldıraç Oranı genel olarak bankaların birinci kuşak sermayelerinin toplam aktiflerine oranlanması suretiyle bulunmaktadır. Ancak gerek birinci kuşak sermayenin ve gerekse toplam aktiflerin hesaplanması, bir ülkede uygulanmakta olan muhasebe standartları ve ana sermaye tanımı ile doğrudan ilgilidir. Örneğin günümüzde dünyanın pek çok ülkesinde finansal kuruluşlar için IFRS olarak nitelendirilen uluslararası finansal raporlama standartları uygulanmakla birlikte, ABD'de GAAP olarak bilinen özel bir muhasebe standardı dikkate alınmaktadır. Her ne kadar 2008 küresel finans krizi sonrasında dünya genelinde ortak bir muhasebe standardının kullanılması konusunda geniş bir uzlaşma sağlanmışsa da, henüz resmi olarak bu tür bir gelişme yaşanmamıştır. Bu nedenle ABD'de uygulanan Kaldıraç Oranı'nda GAAP'e göre hesaplanan bilânço büyüklükleri kullanılırken, Avrupa ülkeleri başta olmak üzere, pek çok ülkede IFRS'ye göre hesaplanan bilânçolar dikkate alınmaktadır. Dolayısıyla, GAAP ile IFRS arasında özellikle türev ürünlerin bilânço içinde gösterilmesi konusunda bir farklılık olduğundan, bu ülkelerde hesaplanacak muhtemel Kaldıraç Oranları birbirinden çok farklı olacaktır. Buna karşılık, özellikle Basel sermaye uzlaşıları sayesinde birinci kuşak sermaye (Tier 1) tanımında dünya genelinde önemli bir yeknesaklığın olduğunu belirtmekte de fayda bulunmaktadır.

Ayrıca ülkeler bazında uygulanmakta olan Kaldıraç Oranlarının hesaplanma biçiminde de farklılıklar görülebilmektedir. Örneğin ABD'de Kaldıraç Oranı konsolide bazda ve sadece bilanço içi varlıklar dikkate alınarak hesaplanmaktadır. Buna göre, konsolide olarak güçlü olarak derecelendirilen bankalar toplam aktiflerinin en az % 3'ü kadar birinci kuşak sermaye tutmak zorunda iken, diğer bankalar için bu oran % 4'tür. Ancak dikkat edilecek olursa ABD uygulamasında bilânço dışı yükümlülükler bu hesaplamaya katılmamaktadır. Buna karşın Kanada'da uygulamasında ise seçilmiş bazı bilânço dışı kalemler hesaplamaya ilave edilmektedir.[12] Bu noktada ABD'de yaşanan finansal krizde bilânço dışı işlemlerin Kaldıraç Oranı'nda dikkate alınmamasını bir eksiklik olarak değerlendirmek mümkündür. Bazı finansal kuruluşların bilânço dışı yükümlülükler yoluyla ölçüsüz büyümesi ve yüksek risk taşıması, riskler gerçekleştiğinde bilânço içindeki varlıkları da tehdit edebilmektedir. Dolayısıyla, bilânço dışı yükümlülüklerin en azından seçilmiş kalemler bazında ve belli ağırlıkta Kaldıraç Oranı hesaplamasında dikkate alınmaması önemli bir noksanlıktır.

Bununla beraber, ABD'de krizin daha fazla derinleşmesinin önlenmesinde ve Kanada Bankacılık Sistemi'nde bir sorun yaşanmamasında Kaldıraç Oranı'nın katkısı olduğu da ifade edilmektedir.[13]

Aslında finansal düzenlemeler açısından günümüzde çoğu kimse Basel II'den geriye doğru bir dönüş beklememekte ve istememektedir. Tüm eksikliklerine rağmen, Basel II'nin

[11] http://crisistalk.worldbank.org/2009/03/banking-and-the-leverage-ratio.html (13.05.2010)
[12] http://crisistalk.worldbank.org/2009/03/banking-and-the-leverage-ratio.html (13.05.2010)
[13] Philipp M. Hildebrand,a.g.e.

bankaların etkin bir risk yönetimine ve sağlam bir sermaye yapısına sahip olmaları açısından çok önemli olduğu ve uzun süredir yapılan çok sayıdaki çalışmalar neticesinde finansal kuruluşların sermaye yeterliliği konusunda epey bir yol alındığı herkes tarafından kabul edilmektedir. Ancak, çok detaylı ve karmaşık Basel II kurallarının sofistike modeller eşliğinde bankaların risklerini belirlerken, büyük resmin gözden kaybolmaması bakımından bazı geleneksel yöntemlerin de kullanılarak bankaların aşırı risk almalarının kontrol edilmesi istenmektedir. Bu noktada en somut tedbir, geçmişte çoğu ülkede ve hali hazırda bazı ülkelerde uygulanan Kaldıraç Oranı'nın, ek bir kontrol mekanizması olarak finansal kurumlarda aşırı risk almanın önüne geçmek maksadıyla kullanılmasıdır.

Kaldıraç Oranı'nın finansal sektörde kullanımı ile ilgili daha teknik bir değerlendirme yapan Boston College'dan Edward J. Kane, bir kurumda sermayenin zaman içindeki muhasebesel değerinin karmaşık kural ve modellerin sunduğu sonuçlardan daha etkili bir gösterge olduğunu söylemektedir. Bir işletmenin iflas sürecini muhasebesel olarak sermayenin düzeyi ile belirlemenin daha işlevsel olduğuna vurgu yapmaktadır. Kaldıraç Oranı'nda muhasebesel eksikliklerin gidermenin önemli olduğunu ve daha güvenilir muhasebe verileri ile daha etkili sonuçlar almanın mümkün olduğunu belirtmektedir.[14] Dolayısıyla, finansal kuruluşların karmaşık Basel kurallarının ince ayrıntılarındaki boşlukları kullanılarak aşırı risk almalarına karşılık, denetim otoritelerinin Kaldıraç Oranı gibi basit ama etkili bir araca sahip olmaları gerekmektedir.

Nitekim 24-25 Eylül 2009 tarihinde ABD'nin Pittsburgh kentinde yapılan G20 zirvesi sonrası yayınlanan Liderler Bildirgesi'nin "Uluslararası Finansal Düzenleme Sisteminin Güçlendirilmesi" başlığı altındaki "Yüksek Kalitede Sermaye Yapısının İnşası ve Ekonomik Döngü ile Paralel Hareketin (Pro-cyclicality) Hafifletilmesi" alt başlığı altında, Basel II'nin risk odaklı yaklaşımına ilave olarak finansal kuruluşlar için Kaldıraç Oranı'nın da ilave bir tedbir olarak uygulanmasının desteklendiği, bu amaçla finansal kuruluşların daha güçlü bir sermaye yapısını kavuşmasının istenildiği ifade edilmiştir. Ayrıca, bu tür bir rasyonun Basel II'ye uyumu ve küresel ölçekte bir yeknesaklığın sağlanması için gerekli çalışmaların yapılması, özellikle ülkeler arasındaki muhasebesel farklılıkların ortadan kaldırılmasının önemli olduğu belirtilmiştir.[15]

En son yapılan G20 zirvesi kararlarından da anlaşılacağı üzere, küresel finans krizi sonrası dönemde Basel II'yi uygulayan ve uygulayacak ülkeler, Basel II'ye ilave olarak yeni bir Kaldıraç Oranı'nı finansal düzenlemelerine dâhil edeceklerdir.

Kaldıraç Oranı ile karmaşık Basel II kurallarına göre daha basit bir yöntemin uygulamaya konulacağı, bu bakımdan gerek yasal otoritelerin ve gerekse bankacılık sektörünün bu metoda daha çabuk ve kolay uyum sağlayacağı beklenmektedir. Böylece, finansal kuruluşların kontrolsüz büyümelerinin önüne geçileceği, Basel II'de olduğu gibi yüksek kredi derecelendirmesine sahip varlıklara aşırı yatırımların engelleneceği ve Basel II kurallarından tamamen bağımsız bir düzenleme çerçevesinin uygulanacağı beklenmektedir.[16]

---

[14] Edward J. Kane, a.g.e.
[15] http://www.pittsburghsummit.gov/mediacenter/129639.htm (13.05.2010)
[16] http://crisistalk.worldbank.org/2009/03/banking-and-the-leverage-ratio.html (13.05.2010)

Diğer taraftan, Kaldıraç Oranı uygulamasında, ortak bir muhasebe standardının gerekli olması ve bilânço dışı yükümlülüklerinin hesaba katılması şeklinde iki problemli alan bulunmaktadır. Bu konularda uluslararası alanda bir uzlaşmaya varılması şart görülmektedir. Ayrıca, Kaldıraç Oranı'nın ekonomik döngü ile ortak hareket etmesinin (pro-cyclicality) krizlerin etkisinin azaltılmasına çok fazla katkı yapmayacağı ve finansal kuruluşlar için nispeten düşük kaldıraç oranları ile çalışmanın sermaye maliyetini artıracağı ve borçlanmanın kârlılık üzerindeki etkisini azaltarak, banka kârlarını olumsuz yönde etkileyeceği de olumsuz nitelikler olarak ifade edilmektedir.[17]

Kaldıraç Oranı'nın bankaların bilânço büyüklüklerine sınır getirmesi nedeniyle ticari bankacılık faaliyetlerinin büyümesine bir çeşit engel teşkil edeceği ve toplam mevduat hacminin bankaların sermayelerinden bağımsız artmasını önleyerek, kaydî paranın artış hızını sekteye uğratacağı da başka eleştiri noktalarını oluşturmaktadır.

5.Sonuç

Haziran 1936 tarihli ve 2999 sayılı Bankalar Kanunu'nun 14 üncü maddesinin gerekçesinde; *"...bir Bankanın emniyet ve inkişafının her hangi bir tedbirden ziyade o bankayı idare edenlerin şuurlu faaliyetine, vazife ve mesuliyet duygularının çerçevelediği teşebbüs kabiliyetlerine ve zekâ ve meharetlerine, müdebbirane hareketlerine ve şahsî menfaatlerini idareye hâkim kılmamalarına bağlı olduğuna kani bulunuyoruz. Kanunların koyacağı hiç bir müdahale tertibi ve murakabe usulü yukarıda yazdığımız vasıfları haiz bulunmayan bir banka idaresinin arz ettiği boşlukları dolduramaz ve zaafları gideremez."*[18] ifadelerine yer verilmek suretiyle, bir anlamda bankacılık düzenlemelerinin ve denetiminin ulaşabileceği maksimum etki alanının sınırı çizilmiştir. Dolayısıyla hangi düzenleme ve denetim tekniği kullanılırsa kullanılsın, bu unsurların hiçbirinin bir bankanın sağlıklı bir şekilde yönetilmesinin yerini alması beklenmemelidir. Bu nedenle, başta bankacılık lisanlarının verildiği kişiler olmak üzere, bankacılık faaliyetlerin işinin ehli kişiler tarafından yönetilmesi ve yürütülmesi son derece önemlidir. Yalnız bu husus, bankacılık düzenleme ve denetiminin ağırlığını ve ciddiyetini ortadan kaldırmamalıdır. Bilakis düzenlemelerin ve denetimlerin doğal sınırı dikkate alınarak, denetim ve gözetim faaliyetlerinin etkin bir şekilde yapılması tasarruf sahiplerinin haklarını korumak suretiyle, bankacılık sektörünün gelişimine ve ekonomiye katkısının artırılmasını hedeflemelidir. Ayrıca, hiçbir koşulda düzenleme ve denetimin bankacılık sektöründe yenilikçi ve rekabetçi ortamı sekteye uğratmamasına özen gösterilmelidir.

1980'li yıllarda uluslararası bankacılık faaliyetlerinin özellikle batılı ülkelerde önem ve yaygınlık kazanması ve bu tür bankaların ulusal sınırların ötesinde faaliyetlerini yoğunlaştırmaya başlaması, ülkeler arasındaki bankacılık düzenleme farklılıklarını önemli hale getirmiştir. Gerek ülkeler arasındaki düzenleme farklılıklarının düzenleme arbitrajına yol açma tehlikesi ve gerekse bu durumun ülkeler arasındaki rekabeti bozma sorunu karşısında, uluslararası bankacılık faaliyetlerinin yoğun olarak yapıldığı 10 batılı gelişmiş ülke bir araya gelerek, 1988 yılında, Basel I kurallarının oluşmasına öncülük etmiştir. Her ne kadar bu kurallar uluslararası aktif bankalar için getirilmişse de, Basel I kısa sürede bir bankacılık

---

[17] Philipp M. Hildebrand, a.g.e.

[18] Hazırlayan Abdullah TAŞCIOĞLU, Cumhuriyet Dönemi Bankalar Kanunları ve İlgili Yasal Düzenlemeler, TBB, 1998 İstanbul http://www.tbb.org.tr/tr/Duzenlemeler/Bankacilik_Kanunlar.aspx (13.05.2010)

düzenleme "fenomen"i haline gelmiş ve dünyanın pek çok ülkesinde temel bankacılık düzenlemesi olarak uygulanmaya başlanmıştır.

Öte yandan Basel I kurallarının uygulanmaya başlanmasından sonra bu kurallarının çeşitli açılardan eksiklikleri gündeme gelmiştir. Bu kurallara 1996 yılında piyasa riski açısından önemli bir ilave gelmek ile birlikte, bu değişiklik yeterli görülmemiş ve 1999 yılında Basel II'ye geçiş için çalışmalara başlanmıştır. Söz konusu çalışmalar nihai olarak 2007 yılının sonuna kadar tamamlanarak Basel II kurallarının uygulamaya geçirilmesi planlanmıştır.

Ancak tüm bu süreç içerisinde ve sonrasında Basel sermaye uzlaşılarına yönelik eleştiriler devam etmiştir. Özellikle ABD kökenli akademisyen ve düzenleyici otorite temsilcilerinin Basel II'ye dönük eleştirel görüşleri geniş yankı bulmuştur. Özellikle, 2008 yılında küresel finans krizinin dünyanın geniş bir bölgesini etkilemeye başlaması ve bu krizin bankacılık kesimi kaynaklı olduğuna yönelik bir inancın oluşması, Basel II kurallarının yeterliliği konusunu bir kez daha gündeme getirmiştir. Kriz öncesinde dünya çapında "meşhur" bazı bankaların yüksek sermaye yeterlilik oranlarına rağmen, aşırı risk almaları ve yüksek kaldıraç oranları ile çalışmalarının krize davetiye çıkardığının anlaşılması, eski bir yöntem olan bankaların sermaye düzeylerine göre bilânço büyüklülüklerinin izlenmesi gerekliliğini tekrar ortaya çıkarmıştır. Bu nedenle, geçmişte çoğu ülkede uygulanan ve hali hazırda ABD ve Kanada'da uygulanmakta olan Kaldıraç Oranı'nın Basel II kurallarını desteklemek üzere dünya çapında uygulanması 24-25 Eylül 2009 tarihinde Pittsburgh'ta yapılan G20 zirvesinde kararlaştırılmıştır.

Tüm bu hususların yanında dikkatten kaçırılmaması gereken iki önemli nokta da; serbest piyasa ekonomisinin döngüsel (cyclically) hareket tarzının ekonomik daralmalara ve krizlere açık yapısının devam edeceği ve insan doğasındaki daha fazla kazanç hırsının önüne geçilemeyeceğidir. Dolayısıyla, muhtemel hiçbir düzenleme ve denetim tekniğinin bankacılık sektöründeki bütün sorunları ortadan kaldırması beklenemeyecektir. Belki oluşabilecek sorunların boyutunun ve derinliğinin hafifletilmesi ve olası sorunlara karşı bankacılık sisteminin direnç kazanması sağlanabilecektir. Ancak bankacılık sisteminin güçlenmesi ve krizlere karşı direnç kazanması çok yönlü bir uygulama ve stratejiyi gerekli kılmaktadır. Örneğin, Türk Bankacılık Sektörü'nün şu anki olumlu görünümünde, 2001 krizi ve sonrasında edinilen tecrübe ve reformların çok önemli katkısı bulunmaktadır. 2001 krizi ile birlikte sistem içerisinde sorun oluşturan 22 bankanın TMSF'ye devredilmesi ve mevcut bankaların birleşmeye ve sermayelerini güçlendirmeye teşvik edilmesi, her ne kadar ülkemiz Hazinesi için önemli bir fatura çıkarmışsa da Türk Bankacılık Sektörü'nün hali hazırdaki olumlu görünümünün sağlanmasında ciddi payı olmuştur. Ayrıca, Bankacılık Düzenleme ve Denetleme Kurumu'nun kurulması ve bu kurumun yeni bankacılık lisansları konusunda çok sağlıklı bir politika izlemesi ve bankacılık düzenlemelerinin güncellenerek daha etkin bir şekilde uygulamaya geçilmesi mevcut durumun oluşmasına katkı yapmıştır.

Ayrıca, IMF destekli yapısal dönüşüm içeren programlar, 2004-2007 yılları arasında dünya genelindeki likidite bolluğu ve Türkiye'nin Avrupa Birliği üyelik süreci ülkemize gelen doğrudan yabancı sermayenin artmasına ve özellikle bankacılık kesimine ilgi duymasına sebep olmuştur. Gelen yabancı sermaye ile birlikte, hem ülkemizdeki bankacılık pratiğinin gelişmesi hem de bankaların sermaye güçleri olumlu yönde etkilenmiş, bu da bankacılık sisteminin genel durumu için pozitif sonuçlar doğurmuştur. Fakat bankacılık sektöründeki

tüm bu olumlu gelişmeye ve görünüme rağmen, reel sektörde faaliyet gösteren firmaların, başta kayıt dışılık ve saydamlık olmak üzere, temel sorunları çözümlenememiştir. Türk Bankacılık Sektörü'nün en kırılgan noktasını hala reel sektör firmaları ile olan kredi ilişkisi oluşturmaktadır. Bu nedenle, sağlıklı bir bankacılık sistemi için de Türkiye'de faaliyet gösteren reel sektör firmalarında sermayelerin güçlendirilmesi ve şeffaflığın artırılması gerekli görülmektedir.

Dolayısıyla, Türk Bankacılık Sektörü'nün mevcut olumlu görünümünün devamı için bankacılık düzenlemelerinin uluslararası gelişmeler paralelinde güncelleştirilmesi ve güçlendirilmesi önemli olmak ile birlikte, geçmişte yaşanan tecrübeler ışığında oluşturulan ve yukarıda anlattığımız ihtiyatlı düzenleme ve denetim anlayışının da aynen devam ettirilmesinde fayda bulunmaktadır.

KAYNAKÇA

Kitap

TAŞÇIOĞLU, A. (1998) Cumhuriyet Dönemi Bankalar Kanunları ve İlgili Yasal Düzenlemeler, TBB, 1998 İstanbul http://www.tbb.org.tr/tr/Duzenlemeler/Bankacilik_Kanunlar.aspx (13.05.2010)

Makaleler

BALIN, Bryan J. Basel I, Basel II, and Emerging Markets: A Nontechnical Analysis https://www.policyarchive.org/handle/10207/11484# (13.05.2010)
DE CARVALHO, Fernando J. Cardim, (2005) Basel II: A Critical Assessment, March 2005 http://www.ie.ufrj.br/eventos/seminarios/pesquisa/basel_ii_a_critical_assessment.pdf (13.05.2010)
KANE, Edward J. Basel II: A Contracting Perspective, August 2007 http://www2.bc.edu/~kaneeb/ (13.05.2010)
HILDEBRAND, Philipp M. (2008) Is Basel II Enough? The Benefits of a Leverage Ratio, Financial Group Lecture, London School of Economics, London http://www.snb.ch/en/mmr/speeches/id/ref_20081215_pmh (13.05.2010)
TİRYAKİ G. (2009), Küresel Bankacılık Düzenlemelerinde Yeni Dönem, Active Dergisi, 2009, Sayı 60 http://www.makalem.com/Search/ArticleDetails.asp?nARTICLE_id=4770 (13.05.2010)
TİRYAKİ G. (2009), Küresel Krizlerin Gölgesinde Yeni Bir Global Finansal Mimariye Doğru, Active Dergisi, 2009, 57. Sayı

Düzenlemeler

Bankacılık Düzenleme ve Denetleme Kurumu tarafından 1 Kasım 2006 tarihli Resmi Gazete'de yayımlanmış Bankaların Sermaye Yeterliliğinin Ölçülmesine ve Değerlendirilmesine İlişkin Yönetmelik,
Bankacılık Düzenleme ve Denetleme Kurumu tarafından 1 Kasım 2006 tarihli Resmi Gazete'de yayımlanmış Bankaların Özkaynaklarına İlişkin Yönetmelik

İnternet Sayfaları

Dünya Bankası
http://crisistalk.worldbank.org/2009/03/banking-and-the-leverage-ratio.html (13.05.2010)
Group of 20 Deklerasyon (24-25 Eylül 2009) http://www.pittsburghsummit.gov/mediacenter/129639.htm (13.05.2010)
CROCKETT, A. Konuşma Metni (13 Şubat 2003) Bank for International Settlements http://www.bis.org/speeches/sp030213.htm (13.05.2010)